

Člen spikleneckého centra

„Bankéři, průmyslníci a bývalí kulaci se normálně do naší strany nedostanou. Pokud však byli židovského původu nebo sionistické orientace, věnovali jsme jejich třídnímu původu jen málo pozornosti. Takový stav věcí vyplynul z našeho odporu k antisemitismu a našich ohledů k utrpení Židů.“

Klement Gottwald v projevu na celostátní konferenci KSČ, prosinec 1952¹

KLÍČOVÉ OTÁZKY

- » Co je to spiknutí? Proti komu nebo čemu se lze spiknout?
- » Proč se totalitní státy snaží posilovat ve svých obyvatelích pocit ohrožení?
- » Jakým způsobem komunistický režim na počátku padesátých let vytvářel obraz vnitřního nepřítele? Jak tomuto pojmu rozumíte?
- » Jaký způsob ohrožení měli představovat v padesátých letech Židé?

ÚVODNÍ TEXT

Pro mnohé české Židy, kteří si po druhé světové válce od komunismu slibovali vytvoření společnosti bez projevů rasismu, byl skutečným šokem proces s „protistátním spikleneckým centrem“ Rudolfa Slánského. V tomto zmanipulovaném politickém procesu proti převážně židovským komunistickým hodnostářům se obvinění museli z donucení doznávat ze „sionismu“, spolupráce s „imperialisty“ a snahy o rozvrácení socialismu v Československu. Z čeho byli jednotliví aktéři procesu obviněni a jakou roli v tom hrál jejich údajný židovský původ, si ukážeme na příkladu Otty Fischla, který před svým zatčením a odsouzením zastával funkci náměstka ministra financí.

➔ **Velké a malé dějiny > Antisemitismus > Proces s Rudolfem Slánským, s. 183**

¹ Tony JUDT: *Poválečná Evropa. Historie po roce 1945*, Praha 2008, s. 188–189.

Stručný životopis Otto Fischla:

- » Otto Fischl se narodil roku 1902. Politicky se výrazněji prosazoval po druhé světové válce.
- » Před druhou světovou válkou byl spolumajitelem advokátní kanceláře, kterou musel v roce 1938 kvůli svému židovskému původu uzavřít.
- » Fischl žil v tzv. „smíšeném manželství“ (tj. s manželkou, která nebyla Židovka podle rasových zákonů), a proto nebyl téměř do konce války deportován do ghatt či koncentračních táborů.
- » Na začátku roku 1945 byli židovští partneři z tzv. „smíšených manželství“ deportováni do Terezína. Rodinný přítel, který byl lékař, však pomohl Fischlovi předstírat infarkt. Vyhnul se tím transportu.
- » Od roku 1946 působil jako poradce ministra financí Jaromíra Dolanského.
- » Po únoru 1948 se Fischl stal náměstkem ministra financí a poté vyslancem v NDR.
- » Ve funkci náměstka ministra financí byl zodpovědný za kontrolu celních a finančních záležitostí židovských vystěhovalců do Palestiny a později do Izraele.
- » V červnu 1951 byl zatčen a následně spolu s dalšími 13 politiky v čele s Rudolfem Slánským obviněn z protistátní spiklenecké činnosti.
- » Fischl byl mimo jiné obviněn ze záměrného povolování nadměrného vývozu majetku židovských rodin z Československé republiky. V důsledku toho se měl dopouštět poškozování a okrádání státu.
- » Po zatčení byl Otto Fischl vyslýchán ve věznici StB v Praze-Ruzyni.
- » Ve dnech 20.-27. listopadu 1952 stanul spolu s dalšími 13 obviněnými před soudem v procesu s vedením tzv. protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským.
- » Na závěr soudního procesu byl odsouzen k trestu smrti.

Fotografie Otto Fischla

Post Bellum, www.pametnaroda.cz

Ze soudního jednání s „členy spikleneckého centra“ byl pořizen podrobný písemný záznam, který byl následně vydán ve velkém nákladu. Devět ukázek pochází právě z výsledku Otty Fischla:

Texty 1–9:

- ➔ **Velké a malé dějiny > Antisemitismus > Proces s Rudolfem Slánským > Ukázky z protokolů výslechů Otty Fischla při procesu s „vedením protistátního a spikleneckého centra“, s. 184–187**

Použijte zvláště jednotlivé úseky.

METODICKÁ ČÁST

- » Časová dotace: 90 minut, doporučujeme vyučujícím upravit citlivě délku pracovních textů podle schopností jejich žáků, stejně tak volit a měnit učební strategie a metody podle svých pedagogických zkušeností
 - » Způsob práce: skupinová práce, práce s prameny, vytváření schémat
 - » Klíčová slova: antisemitismus, vnitřní nepřítel, teorie spiknutí, politické procesy, manipulace
1. Lekci začněte položením některé/některých klíčových otázek: *Co je to spiknutí? Proti komu nebo čemu se lze spiknout? Proč se totalitní státy snaží posilovat ve svých obyvatelích pocit ohrožení? Jakým způsobem komunistický režim na počátku padesátých let vytvářel obraz vnitřního nepřítele? Jak tomuto pojmu rozumíte? Jaký způsob ohrožení měli představovat v padesátých letech Židé?* Otázky mohou být napsané na tabuli, na flipchartu nebo promítnuty projektorem. Vyzvěte žáky, aby se nad nimi krátce zamysleli. Umožněte krátkou diskusi a neodmítejte žádný názor a pohled na věc. Odpovědi žáků i jejich případné otázky můžete zaznamenat a později se k nim v reflektivní části hodiny vrátit.
 2. Rozdělte žáky do skupin po čtyřech nebo pěti členech. Každá skupina obdrží obálku s fotografií a kartičkami s částmi stručného životopisu Otty Fischla (vytištěný a rozstříhaný Pracovní materiál č. 1). Úkolem skupiny je sestavit jednotlivé části životopisu chronologicky za sebou tak, aby text dával smysl. Poté si společně s žáky životopis přečtete či se dotazujete, co se o Ottovi Fischlovi z životopisu dozvěděli.
 3. Využijte úvodního textu, abyste žákům vysvětlili kontext situace, kterou se budou v rámci výuky zabývat. Ujistěte se, že žáci rozumí pojům jako antisemitismus, sionismus, antisionismus², imperialisté apod.³
 4. Ukázky z výpovědi Otty Fischla (Pracovní materiál č. 2, Texty 1–9) vytiskněte jednotlivě na samostatné papíry většího formátu a rozmístěte po učebně. Členové skupin se na chvíli stanou „reportéry“, kteří na základě těchto ukázek ze soudního přelíčení vytvoří novinovou/rozhlasovou reportáž o roli Otty Fischla, ve které objasní, proč je souzen.

Reportáž bude v rozsahu 150–200 slov a musí obsahovat následující pojmy (nebo pojmy od nich odvozené): spiknutí, imperialismus, pracující lid, buržoazie, Židé, nepřítel, vykořisťování, válka. Jednotlivé reportáže následně prezentujte.

V Pracovním materiálu č. 2 je celkem devět ukázek ze soudního líčení. Počet, který využijete, záleží na potřebách a možnostech třídy.

2 V pojetí pozdně stalinského antisemitismu byl „sionistou“ každý, kdo měl jakékoliv židovské předky, či se s Židy stýkal. Ve skutečnosti je sionismus židovskou nacionalistickou ideologií volající po vytvoření židovského národního státu a požadující přesídlení Židů z celého světa do takové národní domoviny. Více: Martin ŠMOK: „Každý žid je sionista, a každý sionista je špion!“, *Paměť a dějiny*, 2012, č. 4, s. 29–39. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1104/029-039.pdf> [cit. 27. 12. 2012].

3 Souhrnnou informaci o procesu nabízí pořad Českého rozhlasu 6 *Zaostřeno na moderní dějiny* (rozsah 20 min) – dostupné z: <http://prehraovac.rozhlas.cz/audio/2770068> [cit. 27. 12. 2012].

5. V následujícím kroku se vraťte k informacím z úvodního textu a znovu připomeňte, že celý proces byl vykonstruovaný, výpovědi obviněných byly vynucené – často fyzickým i psychickým mučením. Zaměřte se nyní na to, že veškerá obvinění byla nepravdivá a byla určena spíše veřejnosti než samotnému soudu s cílem prezentovat obviněné jako nebezpečí pro Československo. Nyní se žáci budou věnovat tomu, jak bylo toto nebezpečí popisováno. Požádejte žáky, aby ve skupině vytvořili soupis všeho, čím se Otto Fischl údajně provinil proti tehdejšímu Československu (žáci mohou využít pasáží ze soudního líčení vyvěšených po třídě). Popis by měl být co nejkonkrétnější. Například: účastnil se akcí organizovaných imperialisty, umožňoval vývoz československého majetku, byl „buržoazního původu“. Každá skupina vytvoří minimálně 15 pojmů.
6. S využitím výše nalezených provinění vytvořte s žáky společnou myšlenkovou mapu či obdobné schéma popisující údajná provinění Otty Fischla proti tehdejšímu Československu, a shrňte tak zjištění jednotlivých skupin. Pokuste se společně pojmenovat, zda a co mají jednotlivá „provinění“ společného a v rámci diskuse se vraťte k úvodním otázkám: *Jakým způsobem komunistický režim na počátku padesátých let vytvářel obraz vnitřního nepřítele? Jak tomuto pojmu rozumíte na příkladu Otty Fischla?*
7. Ze společné myšlenkové mapy a na základě reportáží z předchozích kroků se v závěru hodiny zaměřte na to, jak byl v tomto procesu zdůrazňován a formulován vztah k židovství, a pokuste se znovu odpovědět na otázky z úvodu lekce: *Proč se československá vláda snažila posilovat ve svých obyvatelích pocit ohrožení? Proč byl celý proces „inscenovaný“ a jaký způsob ohrožení měli v pojetí tehdejší moci znamenat právě Židé?*
8. V závěrečném kroku se žáci pokusí ve skupinách vyjádřit k následujícím výrokům (nebo jednomu z nich). Položte žákům otázky: *Souhlasíte s tímto výrokem, jak mu rozumíte v kontextu celého procesu se „spikleneckým centrem“?* Po prodiskutování ve skupinách projděte jednotlivá zjištění na závěr společně.
- » „Prokurátor a svědkové opakovaně zdůrazňovali židovský původ většiny obžalovaných... ‚Židovský původ‘ sloužil jako presumpce viny, pokud šlo o antikomunistické nebo protičeské záměry.“⁴
 - » „Zdůrazňování židovského původu většiny obžalovaných v hlavních politických procesech mělo očividně přesvědčit prosté občany, že tihle lidé jsou něco cizorodého, odlišného.“⁵

4 Tony JUDT: *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*, Praha 2008, s. 188.

5 Jan Kavan v dokumentu *Pražský proces (Trial in Prague, USA 2000, Zuzana Justmanová)*. Více: <http://www.csfd.cz/film/220996-prazsky-proces> [cit. 27. 12. 2012].